

Пасько О. М.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри психології та педагогіки

Одеського державного університету в внутрішніх справах

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена антології дослідження рівнів готовності працівників органів досудового розслідування.

Ключові слова: готовність, соціономічна сфера діяльності, рівні готовності, майстерність.

Постановка проблеми. Зміни в економічних, політичних, соціальних та інших сферах у сучасному суспільстві суттєво впливають на професіоналізм працівників. Проте, необхідною залишається підготовка висококваліфікованих фахівців, що обумовлюється потребою для нашої демократичної, соціальної та правової держави. Мова йдеться про спроможність працівників соціономічної сфери діяльності бути готовими до ефективного та компетентного здійснення професійних функцій.

Актуальність дослідження обумовлюється особливостями готовності працівника соціономічної сфери діяльності виконувати функціональні обов'язки на високому професійному рівні, тобто особа повинна бути не тільки компетентною у своїй справі, але готовою до праці. Для того, щоб визначити готовність, слід спочатку визначитись із її рівнями та змістом.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Питанням визначення дефініції «готовність» займалися: К.А. Абульханова-Славська, В.О. Алаторцев, Б.Г. Анан'єв, Ф. Генон, А.О. Деркач, М.І. Д'яченко, Ю.М. Забродін, Є.П. Іл'їн, Л.О. Кандибовіч, І.С. Кон, В.А. Крутецький, Н.Д. Левітов, О.М. Леонт'єв, І.О. Машук, Ф.Т. Михайлів, Л.С. Нерсисян, А.Ц. Пуні, В.Н. Пушкин, В.В. Столін, Д.М. Узнадзе, В.Д. Шадріков і ін.

Рівнями готовності у різних сферах життєдіяльності займалися наступні науковці: А.Д. Ганюшкін, Я.М. Драб, А.Н. Леонт'єв, В.О. Моляко, Г.С. Нікіфоров, О.В. Нікулочкіна, Є.С. Романова, В.І. Урусуський, О.М. Цільмак, С.І. Яковенко та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість науковців пропонують розглядати наступні рівні готовності: низький, середній та високий (В.І. Урусуський, Я.М. Драб, А.Н. Леонт'єв, Г.С. Нікіфоров, О.В. Нікулочкіна), стан повної психічної готовності, стан психічної готовності, наближений до повної психічної готовності та стан неповної психічної готовності (А.Д. Ганюшкін), рівень непрофесійної, передпрофесійної і професійної підготовки (В.О. Моляко), рівень загальної генералізованої особистісної готовності та «спеціальної» професійної готовності (Є.С. Романова).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У наукових дослідженнях присвячується велика частина уваги рівням готовності до діяльності. Проте, відсутні чіткі та однозначні рівні готовності до професійної діяльності саме працівників соціономічної сфери. У зв'язку із цим, виникає потреба у вирішенні даного питання, з метою визначення вимог, яким повинен відповідати працівник типу «людина-людина» при зайнятті певної посади.

Новизна наукового дослідження пов'язана із тим, що вперше було проведено антологію наукових праць різногалузевих досліджень щодо рівнів готовності до професійної діяльності, та у результаті цього визначені п'ять рівнів готовності.

Методологічне або загальнонаукове значення полягає у тому, що наявність чітких рівнів готовності до діяльності сприятиме висуванню певних вимог для підготовки працівників на усіх етапах професіогенезу, з метою їх відповідності посаді, що займається.

Викладення основного матеріалу. Дефініція «готовність» визначається певними рівнями, оскільки якісний та ефективний показник професійної придатності забезпечується саме її особливостями.

Серед дослідників рівнів готовності існує полеміка щодо особливостей відповідності працівника певному рівню готовності до професійної діяльності. Тому, на нашу думку, слід узагальнити існуючі підходи та визначити ключові рівні, які будуть відповідати особистості професіонала.

Так, А.Д. Ганюшкін [1] розглядає декілька рівнів стану психічної готовності до змагань. Перший рівень – стан повної психічної готовності, при якому всі компоненти синдрому функціонують як єдина система, адекватно і надійно. Другий рівень – стан психічної готовності, наближений до повної, при якому будь-які з компонентів синдрому проявляються недостатньо. Третій рівень – стан неповної психічної готовності, при якому відхилення в прояві компонентів синдрому більш значні. Четвертий рівень – стан психічної неготовності. Тобто науковець констатує чотири рівні, які поступово, починаючи із першого, нанизуються та поетапно розвиваються.

В.І. Урусуський пропонує використовувати при побудові функціональної моделі формування готовності вчителів до інноваційної діяльності три рівні сформованості такої готовності, а саме: високий, середній та низький [2].

Високий рівень готовності педагога до інноваційної діяльності В.І. Урусуський характеризує [2]:

– яскраво вираженою стійкою творчою активністю і продуктивністю, утвердженням цінностей творчості в педагогічному колективі (що забезпечується створенням відповідної атмосфери творчої, пошукової, інноваційної діяльності в педагогічному колективі окремого навчального закладу – відповідного інноваційно-освітнього середовища);

– оволодіння вчителем технікою організації і проведенні дослідно-експериментальної роботи (це потрібно для експериментальної апробації ефективності того чи іншого педагогічного нововведення та його подальшого впровадження засобом постановки педагогічного експерименту), що приводить до моделювання нового педагогічного досвіду, розробки власних інноваційних методик;

– вмінням і здатністю оцінити вчителем свій індивідуальний стиль діяльності і побудувати план розвитку своєї педагогічної діяльності, він володіє здібностями до її прогнозування і проектування.

Середній рівень готовності педагога до інноваційної діяльності В.І. Урусуський характеризує [2]:

– орієнтацією на оволодіння новими педагогічними технологіями, установку на творчу взаємодію з колегами, прагнення виділяти цілі і задачі власної пошукової іннова-

ційної роботи, використовувати наявні досягнення в педагогічній інновації;

- епізодичність використання знань та умінь з реалізації педагогічних інновацій, їх використання не завжди приносить чітко усвідомлену задоволеність;

- рівень підготовки до інноваційної діяльності оцінюється педагогом як задовільний, однак, впевненості в позитивному впливі цієї діяльності на успіхи в роботі, як правило, немає.

Низький рівень готовності педагога до інноваційної діяльності В.І. Урусальський характеризує[2]:

- відсутністю чи слабкою вираженістю творчої направленості, несформованістю цілей власної діяльності, відсутністю особистісно значимого ставлення до пошукової діяльності;

- володіння педагогом в основному набором традиційних прийомів і методів навчання;

- участь у пошуковій інноваційній діяльності лише в обов'язковому порядку.

Отже, науковець В.І. Урусальський визначає три рівні готовності (високий, середній та низький), які відповідають певному етапу становлення особистості та включають у себе структурні та змістовні характеристики.

Цікавий підхід дослідження рівнів готовності виділяє В.О. Моляко, він характеризує три підходи рівнів готовності до професійної діяльності: рівень непрофесійної, передпрофесійної і професійної підготовки. Рівень професійної підготовки поділяється на власне професійний (виконання діяльності з фаховою підготовкою) і професійної майстерності (у випадку подальшого накопичення суб'єктом досвіду роботи, що виконується з високою якістю) [3]. Також В.О. Моляко, в своїх працях надає класифікацію рівнів готовності[3]: високий – самостійність у постановці і розв'язанні нових задач, адекватність оцінки і самооцінки професійно важливих якостей, здатність до ефективного вирішення задач в умовах дефіциту часу і т.д.; середній – середній рівень вияву наведених якостей; низький – невміння самостійно ставити і розв'язувати трудні задачі, неадекватна оцінка і самооцінка професійно важливих особливостей тощо.

Готовність до професійної діяльності Є.С. Романова розглядає на двох рівнях[4]: загальну генералізовану особистісну готовність та «спеціальну» професійну готовність і трактує це поняття як своєрідний синтез психологічних феноменів та понять на різних рівнях становлення професіонала. На її думку, говорячи про готовність в ракурсі професійної підготовки спеціаліста, необхідно врахувати і профпридатність суб'єкта професійної діяльності, його спрямованість, професійну підготовленість, його психічні стани. Профпридатність передбачає оцінку рівня розвитку психічних функцій і професійних здібностей, доповнення їх спеціальними знаннями і особистим досвідом разом з розвитком загальної системи регуляції діяльності, формуванням систем цінностей; дозволяє говорити про підготовленість професіонала; сформованість систем мотивації і управління психічним станом приводить до оцінки готовності професіонала до виконання конкретного і професійного завдання.

Ми погоджуємося із науковцем у доцільності загальної та спеціальної готовності, проте вважаємо, що їх слід визначати не окремо, а як поєднані кола, у центрі яких буде загальна готовність і відповідно до неї приєднується спеціальна.

Три рівні психологічної готовності працівників виокремлює Я.М. Драб. При цьому низький рівень психологічної готовності характеризується такими характеристиками[5]: працівник має низький рівень стійкості до стресу, високий рівень особистісної тривожності і високий рівень ситуаційної тривожності; у нього виявляється надмірне (екстенсивне) нерво-

во-психічне напруження, помірна дезадаптація («психологічне нездоров'я»), низька оцінка емоційно-діяльній адаптивності; середній рівень переключення уваги, «задовільний» показник концентрації уваги, середні показники інтелекту, середній коефіцієнт обсягу пам'яті.

Середній рівень психологічної готовності, на думку Я.М. Драб, характеризується такими характеристиками[5]: працівник має середній рівень стійкості до стресу, помірний рівень особистісної тривожності та помірний рівень ситуаційної тривожності; помірне (інтенсивне) нервово-психічне напруження, працівник психологічно здоровий, але має низьку проблем, які потребують вирішення, середня оцінка емоційно-діяльній адаптивності; рівень переключення уваги вищий за середній, «добрий» показник концентрації уваги, інтелект вище середнього, високий коефіцієнт обсягу пам'яті.

За твердженням Я.М. Драб, високий рівень психологічної готовності характеризується такими характеристиками[5]: працівник має високий рівень стійкості до стресу, низький рівень особистісної тривожності і низький рівень ситуаційної тривожності; слабе (детензивне) нервово-психічне напруження, повне психологічне здоров'я, висока оцінка емоційно-діяльній адаптивності; рівень переключення уваги високий, «відмінний» показник концентрації уваги, високий рівень інтелекту, дуже високий коефіцієнт обсягу пам'яті.

Отже, Я.М. Драб визначає три рівні готовності, які складаються із змістовних характеристик та впливають на якість виконання професійних обов'язків.

Так, окремий підхід дослідження рівнів готовності прослідковується у науковій роботі Ж.Ю. Половнікової [6], вона пропонує розрізнати рівні, на яких відбувається зміння психологічної готовності до діяльності. Серед них[6]: рівень функціональної психофізіологічної готовності (швидкість адаптації і чутливість аналізаторів, швидкість реакції, загальна працездатність, психоусталеність та ін.); рівень розвитку вищих психічних функцій, їх довільної регуляції; рівень, на якому проявляються окремі властивості і якості особистості, відбувається їх системна реорганізація, що визначає якісно новий рівень виконання діяльності (індивідуальний стиль діяльності); рівень духовного розвитку, моральної позиції людини.

Ми згодні із науковцем, що слід враховувати психічні особливості та властивості при розвитку готовності, проте, професійні елементи також повинні бути у пріоритеті та визначатись як складовими.

Якісні й кількісні критерії готовності до професійної діяльності офіцера А.Н. Леонтьєва Г.С. Нікіфоровою оцінюють за трьома рівнями[7,8]:

- високий рівень характеризується глибокими і стійкими соціально значущими мотивами службової діяльності офіцера, різнобічними і міцними знаннями, навиками і вміннями зі спеціальності, творчим вирішенням навчально-бойових завдань в напружених ситуаціях, розвиненими провідними професійними якостями особистості, пізнавальними процесами і психічними станами;

- середній рівень характеризується достатньо розвиненими мотивами, необхідними для інтенсивної професійної діяльності; знаннями, навичками і вміннями, що дозволяють аналізувати практичні завдання служби офіцера і вирішувати їх в конкретній ситуації з опорою на необхідні фахові якості особистості, пізнавальні процеси і стани;

- низький рівень характеризується нестійкими мотивами професійної діяльності офіцера; наявністю тільки обмеженого кола знань, навиків і вмінь, що необхідні для прийняття стереотипних рішень, і потребою при цьому в допомозі, кон-

сультаціях; недостатньо розвиненими професійними якостями, пізнавальними процесами, що потребують їх подальшого вдосконалення.

Досить цікавим є підхід О.М. Цільмак, науковець виділяє такі рівні готовності[9]:

– початковий – це коли на основі набутих знань особистісні уміння та навички тільки починають розвиватися та формуватися. Особа вважається підготовленою до здійснення певного виду діяльності;

– середній – це рівень характеризується початком практичного застосування, відпрацювання й удосконалення набутих умінь та навичок, набуття особистістю досвіду. Особа вважається готовою до здійснення певного виду діяльності;

– достатній – це коли особа спроможна кваліфіковано виконувати певну діяльність, у неї є певний професійний досвід. Деякі види та підвиди компетентностей інтегровані у поведінку людини;

– високий – це коли навички та уміння інтегровані, «вбудовані» у поведінку особистості, її діяльність можна вважати висококваліфікованою;

– дуже високий – це коли навички та уміння інтегровані, «вбудовані» у поведінку особистості, її можна вважати майстром своєї справи, вона досягла «акме професіоналізму».

На нашу думку, рівні готовності, визначені науковцем О.М. Цільмак, у повній мірі співставляються із етапами професіогенезу та адаптовані для працівників соціономічної сфери діяльності.

Таким чином, здійснивши аналіз літературних джерел щодо рівнів готовності до діяльності, визначаємо та акцентуємо увагу на наступних (див. рис. 1):

Рис. 1. Рівні готовності

– *початковий* – базова готовність, яка обумовлюється наявністю теоретичної бази, без практичних вмінь та навичок (період навчання у ВНЗ);

– *достатній* – рівень готовності, який особа набуває у процесі виконання професійних обов’язків із удосконаленням власних здібностей, шляхом отримання власного досвіду, самовдосконаленням (перший – п’ятий роки праці);

– *високий* – рівень готовності, який характеризується ефективною професійною діяльністю із мінімальною кількістю трудових затрат та високою продуктивністю, він досягається при постійному підвищенні кваліфікації та самоосвіти (п’ятий – десятий рік роботи);

– *дуже високий* – найвищий рівень готовності, який виявляється у професіоналізмі щодо виконання функціональних обов’язків, особу можна вважати майстром своєї справи (приблизно десять років роботи і більше);

– *«майстерність»* – максимальний рівень готовності особистості, що пов’язаний із готовністю допомагати іншим та бути наставниками із професійних питань.

Головні висновки. Таким чином, проаналізувавши літературні джерела щодо дослідження рівнів готовності до діяльності із точки зору різногалузевих досліджень (психологічних, юридичних, педагогічних та соціологічних) нами були визначені рівні готовності (початковий, достатній, високий, дуже високий, «майстерність»), які, на нашу думку, обумовлюють та охоплюють усю професійну сферу працівника соціономічної сфери діяльності.

Перспективи використання результатів дослідження пов’язані із необхідністю розвитку та формування рівнів готовності до професійної діяльності працівників соціономічної сфери діяльності на певних етапах професіогенезу.

Література:

1. Ганюшкин А.Д. Задачи, формы и методы совместной работы психолога и тренера / А.Д. Ганюшкин. – Смоленск, 1989. – 57 с.
2. Уруський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності : [методичний посібник] / В.І. Уруський – Тернопіль : ТОКІППО, 2005. – 96 с.
3. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – К. : Знання, 1989. – 48 с.
4. Романова Е.С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы / Е.С. Романова. – СПб. : Питер, 2004. – 464 с.
5. Драб Я.М. Програма психологічної підготовки та рівні готовності оперативного персоналу електроенергетичного підприємства до аварійних умов діяльності : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2012_3/12dymaud.pdf
6. Половникова Ж.Ю. Формирование психологической готовности сотрудников охраны к осуществлению профессиональной деятельности : дис...канд. психол. наук: 19.00.01 / Жанета Юрьевна Половникова. – Харьков, 1995. – 141 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
8. Никифоров Г.С. Психологические аспекты саморегуляции состояния : [учебное пособие] / Г.С.Никифоров, Ю.И. Филимоненко, А.К. Польшин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 43с.
9. Цільмак О. М. Складові структури компетентностей / О.М. Цільмак // Наук.-практ. журнал Південного наук. Центру АПН України. – 2009. – № 1. – С. 128–134.

Пасько О. Н. Концептуализация уровней готовности к деятельности

Аннотация. Статья посвящена антологии исследования уровней готовности работников органов досудебного расследования.

Ключевые слова: готовность, социономическая сфера деятельности, уровни готовности, мастерство.

Pasko O. Conceptualization levels of preparedness activities

Summary. This paper is devoted to the study of anthology levels of readiness of employees of the preliminary investigation.

Key words: readiness, sotsionomichnascope, level of readiness skills.